

billede, kan vi forstå Hitlers hårdnakkede påstand om, at han havde et fuldt udformet politisk verdensbillede, før han kom på propagandakursus i Reichswehr. Kontakterne med hæren kan have bragt Ludendorffs militærpolitiske konception inden for hans rækkevidde. Under alle omstændigheder var Ludendorff hans medanklagede efter det mislykkede kup. Hvorfor støttede Ludendorff den politiske opkomling? Denne historiske undersøgelse mangler endnu. Maser har ikke været manden, der kunne løfte opgaven, men han har bidraget til dens løsning gennem det materiale, han har fremlagt i sit forudgående værk. Det havde ingen skade været, hvis han havde undladt at gøre os delagtige i sine Lesefrüchte.

IB DAMGAARD PETERSEN

PETER HÜTTENBERGER: Die Gauleiter. Studie zum Wandel des Machtgefüges in der NSDAP. Schriftenreihe der Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte Nr. 19. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1969. 239 s. 9.80 DM.

Peter Hüttenbergers dissertationsarbejde er kommet til verden under Bonnerprofessoren Karl Dietrich Brachers auspici og har som Brachers egen forskning nationalsocialismens indre magtstruktur som primært studieobjekt, men med gauleiterne, partiets lokale førerelite og bevægelsens stærkeste »motorer« som særligt observationspunkt. Undersøgelsesfeltet er naturligt afgrænset til kun en del af de ialt 41 gaue, nemlig fortrinsvis de vestlige, men iøvrigt synes udvælgelses-kriteriet noget tilfældigt baseret på, hvorvidt Hüttenberger er stødt på fyldige gauarkiver eller ej; thi meget kildemateriale er destrueret og andet er endnu i brug i lokalforvaltningen og derfor utilgængeligt. I det hele kunne man nok have ønsket sig en bredere diskussion af de metodiske problemer omkring feltarbejdet, men nu får vi end ikke en arkivoversigt som den nødtørftigste tilnærmelse til hele spørgsmålet om undersøgelsens almindelige gyldighed. Samtidig skal det dog fremhæves at forfatteren i de centrale partiarkiver har fremdraget et kontrolmateriale, som turde sikre at afhandlingens hovedkonklusioner også kan bære på rigsplanet. En strømpil herfor finder vi i hvert fald i Peter Diehl-Thieles bredere anlagte *Partei und Staat im Dritten Reich*, der udkom samme år (jfr. ovenfor, s. 285).

Hüttenbergers afhandling har ikke noget biografisk eller sociologisk sigte, men er et forsøg på at kortlægge fluktuationerne i gauleiternes magtstilling indenfor partiet og staten fra reorganiseringen af NSDAP i tyverne og indtil sammenbruddet i 1945. Som ventet fremviser gauene i de første kampår et yderst sammensat billede i både politisk og ideologiske henseende. Partiapparatet er endnu helt rudimentært, og gauleiteren regerer alene i kraft af sin personlighed og sin husmagt og har oftest det største besvær med at sætte førerprincippet igennem overfor melleminstanserne på Orts- og Kreisleiterniveauet. Omvendt er tilknytningen til rigsledelsen i München særdeles løs og præget af en kraftig aversion, der kun undtager Hitler selv. Loyaliteten overfor ham er da også bevægelsens egentlige sammenbindende kraft. NSDAPs gennembrud i 1930 styrker partiledelsen på gauenes bekostning ikke mindst takket være centralinstansernes kontrol med finanserne – det eneste punkt hvor det nogensinde lykkedes at gennemføre en reel bremse på gauleiternes dispositionsfrihed. En stigende bureaukratisering sætter

nu ind både centralt og lokalt og medfører en gennemgribende udskiftning af Altkämpferne med partifunktionærerne i alle gauhierarkiets mellemste og lavere led. Men opbygningen af partiapparatet sker langsomt, og organisationseffektiviteten er næppe baggrunden for nazisternes succes, mener Hüttenberger; forholdet er snarere omvendt. Magtovertagelsen i 1933 betyder en øjeblikkelig og stærk vækst i indflydelse, idet de allerfleste gauleitere nu kan forene partijobbet med de høje statsembeder som Reichsstatthalter og Oberpräsident, rigsregeringens kontrolinstanser på det lokale plan. Men på længere sigt er der tale om en udhuling og en devaluering, for Hitlers bestræbelser på at skubbe revolutionen i baggrunden til fordel for statsbureaukratiet og centralismen ramte gauleiterne både som partigængere og embedsmænd. Samtidig taber de i beføjelser til rivaliserende partiorganisationer som SS, SA, Arbejdsfronten m.fl. og henvises offentligt af Hitler til deres oprindelige rolle som politiske folkeopdragere og propagandister. Først ekspansionspolitikken og Verdenskrigen kalder igen på deres politiske ekspertise og ideologiske dynamik, og de rejses til nye højder som eksekutorer af førerviljen i de erobrede områder og i selve Riget som Reichsverteidigungskommissare med efterhånden diktatoriske fuldmagter på alle væsentlige civile og til sidst også på vigtige militære områder.

Hüttenbergers undersøgelse bekræfter den gængse opfattelse af nazipartiet som stærkt i bunden, men relativt svagt i toppen, men den viser samtidig at gauleiterne trods deres urørlighed aldrig formåede at etablere sig som en samlet førerkaste i en fællesfront imod rigsledelsen. Dertil forstod Hitler alt for godt at spille dem ud imod hinanden. På den anden side var de ham samtidig en helt nødvendig modvægt imod det centralistiske partiapparat, som han selv havde skabt. Det ses særlig klart i krigens sidste år, da det gjaldt om at afbalancere den »uundværlige« Bormann og hans bestræbelser på at opkaste sig til veritabel »partidiktator«.

HANS KIRCHHOFF

KLAUS-JÜRGEN MÜLLER: *Das Heer und Hitler. Armee und Nationalsozialistisches Regime 1933-1940.* Schriftenreihe des militärgeschichtlichen Forschungsamtes. Beiträge zur Militär- und Kriegsgeschichte Bd. 10. Stuttgart, Deutsche Verlags-Anstalt, 1969. 711 s. (583 s. tekst med dokumentarisk tillæg). 38 DM.

Med denne 583 sider store og til tider ret omstændeligt skrevne afhandling har Klaus-Jürgen Müller givet en yderst udførlig redegørelse for forholdet mellem på den ene side Adolf Hitler og hans nationalsocialistiske styre og på den anden side hæren og dens ledende skikkelser i tidsrummet fra magtovertagelsen 1933 frem til vestfelttoget i maj 1940; de synspunkter, Müller fremlægger i bogen, kan på flere måder siges at korrigere og nuancere de hidtidige opfattelser såvel af hærens stilling som helhed som navnlig af enkelte af de centralt placerede og ledende militærpersoners rolle og holdning under og til det III. Rige. Forf. har osse i sin fremstilling kunnet bygge på et langt mere omfattende og bedre kilde-materiale end hans forgængere (f.eks. Wehrmachtsarkivet, samtidige breve og dagbøger); dog synes han i nogle tilfælde at gå for let henover de problemer,